

ŞİKÂRİ DESTANININ TÜRK DÜNYASI'NDAKİ ÖNEMİ
THE IMPORTANCE OF THE SHIKARI EPIC IN THE TURKISH WORLD

Dr. Nabi KOBOTARIAN (AZEROĞLU)

ÖZET

Âşıklık geleneğinin İran Azerbaycan'ı yöresinde önemli bir yeri vardır. Bölgede büyük Türk nüfusunun varlığı, âşıklık geleneğinin köklü bir kültür ögesi olmasına neden olmuştur. Tebriz âşıklık geleneğinde, destan anlatma büyük öneme sahiptir. Âşıklar düğünlerde, kutlamalarda, şenliklerde ve kahvehanelerde hikâyelerini anlatırlar. Tebriz, Urumiye, Zencan, Erdebil gibi büyük kentlerin yanı sıra köylerde, kasabalarda âşık kahvehaneleri âşıklık geleneğini sürdürmektedirler. Bu bölge Türk kültürünün zengin bir hazinesine sahip olan bölgedir. Bunun bir örneği olarak Türk dünyası âşıklık geleneğinde anlatılan nazımla nesrin iç içe olduğu en uzun destanın Şikâri Destanı'nın bu bölgeden derlendiği ve bilim dünyasına sunulmasıdır. Çalışmamızda Tebriz âşıklarının anlattığı ve Türk dünyasının uzun destanı olan Şikâri Destanı'nı tanıtmaya çalışacağız. Bu destanın en kapsamlı şekli 1960 yıllarında Tebriz'de âşık Yedullah tarafından anlatılmıştır. Destanın kasetleri 1996 yılından itibaren toplanarak kaybolup gitmekten kurtarılmıştır. Daha sonra bu destan "Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı" adlı yüksek lisans tezimizde yer almıştır. Destan 2013 yılında Türk Dil Kurumunun "Türk Dünyası destanları tespiti ve Türkiye Türkçesine çevrilmesi" projesi çerçevesinde kitap haline getirildi.

Anahtar Kelimeler: Âşık, Tebriz, Âşıklık Geleneği, Şikâri Destanı.

ABSTRACT

Minstrel (ashiki) literature has an important position in The Iranian Azerbaijan region traditions. The Turkish population existence in the area became the main element that made the deep roots of the cultural minstrel literature. Epic (ashiki) telling has a great importance in Tabriz minstrel literature. Minstrels (ashik) tell their stories in weddings, celebrations, festival sand in coffee houses. They hang on resume epic-telling in village sand small town in beside of large Cities like Tabriz, Urmiye, Zencanand Ardebil cities. This region is the richest Turkish cultural region. The longest story of the Turkish world's minstrel literatures of Shikari Epic in the region that is compiled, collected and submitted to the scientific World. We will try our best to get to know in our work out the Turkish World's longest Shikari minstrel epic literature that the Tabriz ashikm in strel shave explained clearly. The most inclusive version of this epic has been told in 1960 years by ashik Yedullah in Tabriz. The tape records of the see pics have been saved from getting lost by collecting the mand getting them together with the start of the 1996 years. After that, this epic has taken its place in our master degree study thesis workout with the name of "Ashik Tradition And Ashik Literature in Tabriz". The epic project has brought out as a book in 2013 after that was set out by the Turkish Language Institution and translating it to Turkey Turkish Language.

Keywords: Ashik, Tabriz, Ashik Tradition, Shikari Epic.

GİRİŞ

İran bölgesi, Türk kültürünün yoğun yaşandığı bölgelerden biri olmasına rağmen yeterince araştırılmamıştır. Son dönemde yapılan bilimsel araştırmalar bölgedeki kültürel zenginliğin ortaya çıkarıldığının belirtileri olarak değerlendirilebilir. Bölgedeki büyük Türk nüfusunun varlığı engin bir sözlü geleneği ortaya koymuştur. Bu bölgeden derlediğimiz âşıklık geleneğinin en uzun manzum ve mensur destanı olan Şikâri Destanı'nı bilim dünyasına

tanıtmaktan büyük kıvanç duyarız. Bu destan bölgenin kültürel hazinesinin en büyük incisi olarak değerlendirmemiz yersiz olmamalıdır. Motif zenginliği ve konu bakımından çok değerli olan Şikâri Destanı, Dede Korkut geleneğinin devamı niteliğinde sayılmaktadır. Anadolu sahasında tespit edilen Battalnâme ve Danişmentnâme'ye benzeyen destan ana teması benzerliği dikkat çekmektedir.

Prof Dr. İlhan Başgöz 1970 yıllarda bölgeye yaptığı bilimsel araştırmada konuyla ilgili çok önemli tespitlerde bulunmuştur. Bu bilgilerin bir bölümü Amerika Birleşik Devletleri, İndiana Üniversitesi'nde yayımlamıştır "İran Azerbaycan'ında Hikâye Anlatma Geleneği" başlıklı makalesinde yer verilmiştir.⁵ Bu çalışmalarda bölgedeki gelenekle ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: "Hikâye anlatımında da misafirler, âşığa bahşiş vererek âşıktan bir türkü talep edebilir. Bu gibi durumlarda âşık genellikle misafirini kırmaz. Gelen misafirler, kahveye bir miktar para öder. Bu para karşılığında hem âşığı dinler hem de bir tane ücretsiz çay içer. Hikâyenin sonunda ya da çıkacağı zaman da âşığa bir miktar para verir. Kahvede her gün aynı hikâye anlatılmaz. Genellikle çeşitli hikâyelerden bölümler anlatılır. Bu da her gün gelen kişilerin aynı hikâyeleri dinlememeleri içindir."

Âşıkların anlattığı halk hikâyelerine Azerbaycan yöresinde destan denilmektedir. Bunların hikâyelerden farkı nazım ve nesrin bir arada olması ve manzum kısımlarının saz eşliğinde söylenmesidir. İran Azerbaycan'ı âşıkların yoğun yaşadığı yerlerden olduğu için bölgede birçok destan tespit edilmiştir. Muharrem Kasımlı'nın belirttiği gibi Türkiye ve Azerbaycan Cumhuriyetinde görülen tüm âşık destanların kaynağı Güney Azerbaycan'dadır. Tebriz âşıklık geleneğinde halk hikâyesi anlatma oldukça yaygındır. Toylarda, âşık kahvehanelerinde ve çeşitli meclislerde sazını göğsüne alan âşıklar, şiirlerin ve mahnıların yanı sıra hikâyeler de söylerler. Özellikle de toya katılan misafirler, âşıkların ustalığını ölçmek için belli başlı hikâyelerden bölümler isterler.

Şikâri Destanı, konusu bakımından kahramanlık destanlar sınıfında yer almaktadır. Destanın ana kahramanı Şikâri, olağanüstü özelliklere sahip kahraman âşıktır. Hızır Peygamber tılsımları aşmak için ona yardım etmektedir. Bu destanın Dede Korkut hikâyeleriyle benzer yönleri önemlidir; Destanın genel konusu Şikâri ve oğulları Cihangir, Cihandâr ve Cihanbahş'ın Müslümanlığı yayması olmuştur. Şikâri ve oğulları fethettikleri yerlerde İslam bayrağını dikiyorlar, kiliseleri camiye çeviriyorlar. Kahraman birçok yerde savaştan önce abdest alıp alını yere koyup iki rekât namaz kılmaktadır. Şikâri Destanı, kırk beş yıl önce kayda alınsa da destanda bugün bile kullanılmayan sözcüklere rastlamaktayız. Bu yönden destan önemli bir dil malzemesi olarak elimizde bulunmaktadır. Şikâri Destanı, yüksek lisans tezimizin bir bölümü olarak Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Dört kuşaktan süre gelen Şikâri Destanı,¹¹ Azerbaycan Türkçesinin Tebriz şivesiyle söylenmiştir. Destanda, Dede Korkut hikâyelerinde olduğu gibi nazım ve nesir bir arada kullanılmıştır. 1960 yıllarında Âşık Yedullah'ın ağzından kaset kaydına alınmış destanda 18 üstat-name, 255 koşma ve 65 mani (bayatı) bulunmaktadır. Destanda kullanılan nazım birimleri (3+4), (4+4), (6+5), (4+4+3) duraklı hece vezni olmuştur. Âşık destana üstat-name ile başlar, yer yer diğer üstat âşıklardan öğütlemeli şiirler (üstat-name) söyler ve destanı duvakkapma ile bitirir.

Şikari destan Türk destancılık geleneğinde olduğu gibi üç bölümden oluşmaktadır:

- 1- Üstat-nâme (Peşrev): Bu bölümde Mücrim Kerim'den iki üstat-nâme verilmiştir.
- 2- Destan bölümü: Şâh-i Dâra oğlu Şikâri, Rum diyarında Müslümanlığı yayma çabaları, oğulları Cehangir, Cehandar ve Cehanbahş'ın babaları Şikari ardından gitme maceraları konu edilmiş.
- 3- Destan geleneinde olduğu gibi âşık dua kısmıyla destana son verir.

Âşık Yedullah âşıklık destan anlatma geleneğinde olduğu gibi destanı Mücrim Kerim'den bir üstat-nâme (peşrev) ile başlar:

Dostum deyir sänä selâm veränin,
Neçä başdan kamâl ü 'âri gâräk.
Alnı açık ola üräyi tamiz,
Doğru sözüylä i'tibari gâräk.

Qämimdä ağlaya toyumda gülä,
Özü öz qâdrini qıymätin bilä,
Hâlimi soruşup qâdrimi bilä,
Doğru sözüylä düz ilgarı gâräk.

Öyle allanmaya pula dövlätä,
Hile ila soxulmaya gäyrätä,
Dostunu salmaya heş xäcalatä,
Nâmus u gayreti 'âri gâräk.

(6+5)

ŞİKÂRİ DESTANI'NIN İÇERİĞİ

Eski zamanlar Rum Diyarında Şâh-ı Dârâ adlı bir padişah varidi. Onun Erçe ve Şikâri adlı iki oğlu varidi. Şâh-ı Dârâ'nın ömrünün sonlarına yaklaştığı için oğullarından birini kendi yerinde tahta oturtması gerekiyordu. Büyük oğlu Erçe halk arasında kötü tanındığı için, Padişah, küçük oğlu Şikâri'yi kendi yerine oturtur. Bu olayı Erçe kabullenemez ve Şikâri'yi ortadan kaldırmak için onu bir gezide kuyuya atar. Şâh-ı Dârâ'ya, Şikâri'nin ölüm haberi gelince oğlunu aramak için yola koyulur. Yolda dağlardan taşlardan Şikâri'yi sorar:

Geldim dolanam başıva,
Mene bir heber ver Bâri¹,
Nenem kurban selvi boylum,
Niye derdin men almadım.

Cemâli varıydı mâh-ı münevver²,
Çiyinde³ eğlenmişdi şems'inen kamer,
Çekdiğim zehmetler getdiler heder,
Sındı Şâhın perr ü bâli haray.

Menim adım Şâh-ı Dâre,
Felek salıb ah-ı zâre,
Çıhmışdı şirim⁴ şikâre,
Dağlar nece oldu Şikâri.

(4+4)

Burada, dağ kültürünün âşıklık geleneği vasıtasıyla günümüze kadar geldiğini görebiliriz.

Şikâri'ye Hızır tarafından pehlivanlık verilmiştir. İlahi güçler ona yardım ederler.

¹ Aşğın dediğine göre bari bir tür kuş ismidir.

² Parlak ay.

³ Omuzunda.

⁴ Şir: Aslan.

Şikari destanın bir bölümünde kendini böyle tanıtır:

Size kurban olum eyleşen⁵ canlar,
Ağamın elinnen bâde işmişem.
Heber vereceğam her bir dövrannan,
Ağamın elinnen bâde işmişem.

Ovçu⁶ tek yataram ov⁷ beresinde,
Tutaram bağlaram tez vedesinde⁸,
Düşmanı öldürürm öz vedesinde,
Ağamın elinnen bâde işmişem.

Eşkin bâdesini içip hesteyem,
Şeydâ bülbül kimi bir gül üsteyem,
Şikâriyem mende kemer-besteyem,
Ağamın ellinnen bâde işmişem.

Şikâri Keyvân Sovdager adlı bir tacirin vasıtasıyla ölümden kurtulur. Âşık kılıfında tekrar saraya döner, ancak kendini tanıtmaz. Erçe, ondan bir şeyler okumasını ister. Şikâri sazı alıp kendini tanıtmadan yüreğindeki sözleri şöyle söyler:

Nâmerdin üzü gülmesin,
Gizli sözüm âşikâr deyil.
Sırrımı heş kes bilmesin,
Gizli sözüm âşikâr deyil.

Ne lâzimdi özümü öyem⁹,
Sırrımı nâ-merde diyem,
Şer oğluyam şer-beçeyem¹⁰,
Kim meni âşık bilmir bilmesin.

Burada âşık kılıfında dönme motifini görüyoruz. Alpamış Destanı'nda olduğu gibi kahraman âşık kılıfına girip yurduna geri döner.

Erçe, Şikari'yi tanısa da o kendini tanıtmadan sarayı ve saltanatı kardeşine bırakıp yola koyulur. Şikâri, babasının mezarı başında sazını alıp şöyle der:

Dolanım başıva gül üzlü ata,
Ata can ne yatmısan mezârıda.
Özün getdin vallah râhet oldun,
Haberin yohdi meni zârıdan.

Eğer desem sözüm çohdu,
Düşmân sözü mene ohdu,
Bu yerin vefâı yohdu,
Ay dede can niye yatmısan?

⁵ Eyleşen: Oturan

⁶ Avcı.

⁷ Av.

⁸ Zamanında.

⁹ Öymek: Övmek.

¹⁰ Aslan yavrusu.

Geçen günü yohlamadım,
Düşman bağrım ohlamadım,
Sene ‘ezâ¹¹ sahlamadım,
Bilirem incimisen Şikâridan.

Destanda kahramanın psikolojik durumunu bildirmek için bazen şiirlerden sonra Bayatı (Mani) söylendiğini de görüyoruz. Örneğin Şikari babasının mezarı başında bu bayatiyi söyler:

Erzurum’a hay Erzurum’a,
Bu yollar geder Eruruma,
Devesi ölmüş Arabım,
Dözerem her zuluma.

Şikâri babasının mezarını ziyaret ettikten sonra onun ruhuna ikramda bulunarak, onun ruhundan yardım talep eder. Burada atalar kültürünün bir örneğini görebiliriz.

Şikâri Keyvân Sovdager’in kafilesiyle Yemen ülkesine gider. Eskiden onların arasında savaş olduğu için kendini Huda-perest olarak tanıtır. Menzer Şâh-ı Yemeni, onun ağırlığında altın vererek onu Keyvân Sovdager’den satın alır. Sarayda Behmen Vezir, onu tanıyıp yakalanmasını emreder. Şikari’nin kollarını arkadan bağladığında şöyle der:

Hükm eyledin kollarımı bağlatdın,
Kaldı vetnen sarı elim ne deyim,
Sinem üstü sazı çalar dağlatdın,
Yadlarınan ne danışım ne deyim.

Men Mecnun’u bu hâlîde görmedim,
Çok ağladım gözüm yaşım silmedim,
Tifil¹² iken de şâd oluben gülmedim,
Bağlı kaldı benim kolum ne deyim.

Şikâri oldum işi hara yetirdim,
Gâfil oldum bir nâ-merde tutuldum,
Kul adına bu şehride satıldım,
Yolum düşdü bu berbâde ne deyim?

Şâhın diğer veziri Hocand Vezir, Şikâri’yi dardan kurtarmak için onu üç günlüğüne kendi evine götürür. Hocand Vezir’in kızı Pernâz Hanım, Şikari’ye aşık olur ve onunla evlenir. Daha sonra Şikari’nin Pernaz Hanımdan Cehandâr adlı oğlu olur ve Şikâri’yi zor durumdan kurtarır. Pernaz Hanım misafir odasında Şikari’yi bu sözlerle uykudan uyandırır:

Ne yatmisan hâb-ı kende¹³?
Hâb-ı ken[d]den ayıl oğlan.
İki gözüm cemâline,
Oldum sene mâyil oğlan.

Hoş gelmisen benim gülüm,
Hem gülümsen hem bülbülüm,
Ruhset verginen terini silim,

¹¹ Yas.

¹² Çocuk

¹³ . Kend: Şeker.

Kol boynuva salım oğlan.

Başın üste vardı bir saz,
Kıış göylümü eyledin yaz,
Vezir kızıyam adım Pernâz,
Oldum sene mâyl oğlan.

Hocand Vezir, Şikâri'ye yardım etmek istese de Menzer Şâh-ı Yemeni onu öldürmek için Pöhrüz adlı bir pehlivanla karşılaştırır. Şikâri Pöhrüz'e şöyle der:

Canım Pöhrüz indi nedir merâmın?
Alıram canıvı men Hudâ-peret.
Keserem başıvı tökülsün kanın,
Alaram canıvı men Huâ- perest.

Ger kanım töküle zemin ü hâke,
Kabül olar hak yolunda dergâhe,
Eger gedesen heft eflâke,¹⁴
Keserem başıvı men Huâ- perest.

Şikâriyem kılış vurram adıva,
Kıyametin gününde düşer yadıva,
Çağırınan üş yüz a[l]tmış altı tarı yetsin daduva
Alaram canıvı men Huâ- perest.

Şikâri Pöhrüz Pehlivan'ı savaşta yener, onu İslam dinine davet eder, kabul etmeyince onu öldürür. Bu arada Serheng-i Şâmi, Menzer Şâh-ı Yemeni'ye bir mektup göndererek kızı Simizâr'ı kendisine göndermesini ister. Şikâri, Serheng-i Şâmi'nin gönderdiği adamı öldürüp, böylelikle Simizâr'ın kalbini kazanır. Bir gün Simzâr ile aynı odada olduğu zaman arkadan hançerlenir. Simizâr Şikârinin kanlı vücudunu bağrına basıp şöyle der:

Mâh-ı Zemîn du[r] kıl başım çâresin,
'Eceb oldum beht-i kara bu gece,
Kekeb-i Esed'de burc-i Kamer'de,
Eceb ahdım şeb-i târe bu gece.

Geden yohdu bu cevânın eline,
Nâme yazam 'erzi hâli biline,
Bülbülidi hesret kaldı gülüne,
Kan ağlasın Şâh-ı Dârâ bu gece.

Duman gelsin bu dađları bürüsün,
Didem yaşı Ceyhün olsun yerisin,
Bu cevânı vuran senin kolun kurusun,
Rast geleydin Zülfigâre bu gece.

Şikâri'yi eski arkadaşları kurtarıp onu mağarada iyileştirdiler. Şikâri'nin atının adı Merkeb-i Ejdahâr idi. Ona Şikâri'den başka kimse yaklaşılamazdı. Şikâri, onunla konuşur, bazen de saziyla ona söz söylerdi. Şikâri'nin ağırlığını da bu attan başka at çekemezdi. Hangi ata atlasaydı atın karnı yere değerdı. Hangi giysiyi giyseydi bedenine dar gelip yırtılırdı.

¹⁴ . Heft eflak: Yedi gök.

Destanda kadın-âlp motifine de rastlamaktayız. Hurşid Banu yedi erkek kardeşiyle aynı anda gürüşüp ve onları bir birinin üstüne yığar. Hurşid Banu ormanda nikaplı olarak Şikâri'nin karşısına çıkar ve onu meydana davet eder. Şikâri ve Hurşid Banu kılıç kalkandan sonuç almayınca gürüşmeye karar verirler. Üç gün üç gece gürüşte sonuç çıkmaz. Bu defa kim kimi yerden kaldırırsa o kazanacaktır. Hurşid Banu, Şikâri'yi kaldıramaz. Şikâri Hurşid Banu'yu kemerinden tutup kaldırdığında kemer kopar ve Hurşid Banu yenildiğini kabul eder ve onu yenen adamla evleneceğini bildirip onunla evlenir. Bu evliliğin sonucu Cehândar adlı bir erkek çocuk olur. Cehândâr büyüdüğünde babası Şikâri'yi tılsım olmuş adadan kurtarır. Hurşid Banu, savaşlarda nikap yüzlü Şikâri'ye yardıma gelir.

At, Türk kültüründe önemli yeri var. Dede Korkut boylarında olduğu gibi bu destanda da at, kahramanın en yakın arkadaşı ve sırdaşıdır. Şikâri, Ejdehe-hâr adlı atıyla dertleşir, ona sözler koşar:

Dostlarda refikde görmedim vefâ,
Dünyaya vermerem Ejdâ-hâr seni
Birde minsem dünyada sürrem sefâ,
Dünyaya vermerem Ejdâ-hâr seni.

Men cevânın yokdu burda anası,
Başımda vardı nâ-merdin yarası,
Ger ölseydim kimler tutardı yası,
Dünyaya vermerem Ejdâ-hâr seni.

Bu kemli günümde yoldaşsan mene,
Her den¹⁵ söhbet edirem sırdaşsan mene,
Merkeb demek olmaz, kardaşsan mene,
Dünyaya vermerem Ejdâ-hâr seni.

Bir kaç yerinden yaralanan Cehângir kan kaybederek bir çeşmenin başında atından yere düşer. At Cehângir'i boğulmaması için sudan çıkarır.(22. bölüm).

Şikâri, darda kaldığında Hızır'dan yardım ister. Hızır peygamber, pehlivanlık kemerini onun beline bağlamıştır. Düşmanlara karşı savaşlarda zor durumda kaldığında abdest alıp anlı yere koyar, iki raket namaz kılar. Allaha yakarır:

Ehkem'ül-hâkiminsen¹⁶ ey kân-ı kerem,
Yetiş dâdime ey subhân benim,
Üreyim bağılyıb derdinen verem,
Yetiş harayıma lâ-mekân benim.

Kimim vardı kime gedim haraye,
Tebîb ola merhem sala yaraye
Şâhlar şahı özün yetiş haraye,
Verginen murâdim Şâh-ı merdân benim.

Terifin eylesem gelmez şumâre,
Düşmanın elinde kaldım âvâre,
Şikâriyem eyle çağırırım haraye,
Yetişer hayıma ey subhân benim.

¹⁵ . Her den: Arasıra.

¹⁶ Hakimlere hüküm sürensın.

Bazen Hızır rüyasına gelip ona İsm-i Azem'i ve Bâtil-i Sehr'i verir. Şikâri Tufân-ı Câdu ile savaşta bunlarla büyülerini etkisizleştirip yağını yener.

“Şikâri” destanında büyücüler, devler ve periler gibi olağan üstü güçlere de yer verilmektedir. Ekvân Dev Gülbâr vilayetinde Şâh-ı Şucâ'nın kızı Gonça Leb'e âşıktır. Her ay onu istemeye gelir. Vilayetteki pehlivanlar ona karşı çıksa da onun karşısında yenilirler. Şikâri'nin oğlu Cehângir'in yolu Gülbâr vilayetine düşer. Ekvân Dev'i yenerek halkı ve Gonça Leb'i devin elinden kurtarır ve onunla evlenir.

Dede Korkut destanlarında olduğu gibi kâfirlerin kızları kahramanın yanında olur. Serheng-i Şâmi'nin kızı Nâzik Beden ona âşık idi. Şikâri'nin birinci eşi Simizâr ve diğer kızları Serheng-i Şâmi tutukladığında Nâzik-Beden hapiste onların rahat olmalarını sağlar.

Destanın genel konusu Şikâri'nin Müslümanlığı yaymasıdır. O karşılaştığı püt-perest pehlivanları İslâm'a davet eder. Karşısındaki pehlivan ya kelmey-i şehâdet getirip Müslüman olur veya öldürülür. Bazen de pehlivanları yendikten sonra Müslümanlığı kabul eder. Yemen diyarının padişahını İslâm'a davet eder ve şehirde bütün kiliseleri cami'ye çevirir, İslâm bayrağını her tarafta astırır.

Şikâri, Menzer Şâh-ı Yemeninin yanında büyük saygı kazanır ve onu bu sözlerle Müslümanlığa davet eder:

Vacibdi mene senin hürmetin,
Yeri göyü halk eyleyib bir subhân,
Serrâfam men özüm billem kıymetin,
Deginen kelmeni¹⁷ gel ol Müselmân.

Ele bildim mennen aranı kırdın,
Gafilden¹⁸ başıma yare sen vurdun,
Nâ-me[r]t felek didergin¹⁹ salıb yurdum,
Gezirem dağda çöllerde pinhân.

Destigîr²⁰ olarsan ey bi-çâre sen,
Kıyâmet'de yanmıyasan nâre sen,
İmân getir o sâhib-i Zülfikâr'e sen,
Deginen kelme'ni gel ol Müselmân.

Serheng-i Şâmi, Şikâri'yi yakalamak için al eder. Müslümanlığı kabul ettiğini ona söyler ve onu sarayına davet eder. Şikâri ve yandaşlarının şaraplarına ilaç koyar ve böylelikle onları tutuklar. Şikâri, on sekiz yıl gün ışığı görmeden Serheng-i Şâmi'nin hapisanesinde kalır. Bu sırada Serheng-i Şâmi'nin kızı Nazik-Beden, Şikâri ve yandaşlarına yardımda bulunur. Bu zaman onun oğlanları Cehângir, Cehândar ve Cehânbaş onu kurtarmak için mücadele ederler.

¹⁷ . Kelme-yi şehâdet.

¹⁸ Aniden.

¹⁹ . Perişan.

²⁰ Yakalanmak.

Şikâri'nin büyük oğlu Cehângir, anası Pernaz Hanım'dan babasının kim olduğunu bu sözlerle sorar:

Başına döndüğüm gül üzlü ana,
Söyle görüm benim atam kimdi?
Südüvü emmişem men kana kana,
Söyle görüm benim atam kimdi?

Dolandırıp peymânemi doldurram,
Saraldıban gül rengivi soldurram,
Oğulsuz galarsan özümü öldürrem,
Söyle görüm benim atam kimdi?

Cehângirem senin için bir buta,
Korhuram ki seni bu nâlem tuta,
Mende dede deyim sende ki ata,
Düz de görüm benim atam kimdi?

Burada anaerklik olgusunu Cehângir'in sözlerinden anlayabiliriz. Cehângir babasının kim olduğunu söylemediği takdirde kendini öldürüp böylelikle onu oğulsuz koyacağını söyler.

Cehangir dedesi Hocand Vezir'den at istediğinde:
Sene kurban olum gül üzlü baba,
Verginen getirsin yahşı at mene,
Gece gündüz zikr eylesen kitâbe,
Verginen getirsin yahşı at mene.

Koy sürüden bir tek kuzu kapım men,
Sınıh göyüllere derman yapım men,
Ferhad olum, kayaları çapım men,
Gelib geden koy desin ferhad mene.

Cehângirem, alam güylün, bitirim,
Üreyinnen kem kubârin götürüm,
Dedem Şikâri'ni gedim getirim,
Ver getirsinler yahşı at mene.

Cehângirin anası Pernaz Hanım, Şikâri'nin verdiği kol bağını onun koluna bağlayıp yolcu eder. Yolu üzerinde Hiliye kentinde, halkı Zühhâk Pâdişahı'nın oğlunun zulmünden kurtarır. Oranın halkını Müslüman yapar.

Ekvân Dev, Gülbâr vilayetinde Şâh-ı Şucâ'nın kızı Gonça Leb'e âşıktır. Her ay onu istemeye gelir. Vilayetteki pehlivanlar ona karşı çıksa da onun karşısında yenilirler. Cehangir Ekvân Dev'i yenerek halkı ve Gonça Leb'i devin elinden kurtarır. Gonça Leb ona aşık olur ve onunla evlenir.

Cehângir Şâh-ı Şucâ'ya kim olduğunu, ne için oraya geldiğini şöyle açıklar:

Sene kurnân olum kible-yi devrân,
Derdim gizlindi salammaram aşkare.
Cevân canım koy olsun kurban,
Gemim çohdu getiremmem izhâre.

Felek meni elden ayrı salıbdı,
Dört bir yanım gem leşkeri alıbdı,
Dedem intizârdı, gözü yolda kalıbdı,
Derdim gizlindi salammaram aşkare.

Rum vilâyetinin şehriyârdı,
Harda olsa mezlum tereftarıdı,
Cehângirem dedem şer Şikâridi,
Hesretem ezelden men o ruhsâre.

Cehangir eşi Gonca Leb ile yolun devam eder. Serheng-i Şami'nin sarayına girmeyi başarırlar. Cehangir savaşta yaralanır. Şikari şehirdeki Müslümanların yardımıyla zindandan çıkarılır. Şikari ve yandaşları Simzâr'ı kurtarmak için Serheng-i Şami'yle savaşmaya karar verirler. Düşman tarafında olan Keyvan Pehlivan, rüyasında Hızır Peygamber'i görüp Müslüman olur. Şikari'nin yanına geldiğinde şöyle der:

Sene kurbân olum ay şer Şikâri,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.
Sen mene veresen bu iftihâri,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.

Gelmişem dostunan düşmen tanıyam,
Serheng-i Şâmi'nin pehlevâniyam,
Taze Müselmanam sine dağlıyam,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.

Görmüşem rüyada Şâh-ı Merdâni,
Mehşerde kuracah özü divânı,
Gafletten oyatdı²¹ o kerem kânı,
Yuhuda görmüşem şahlar şahını.

Şikari ve yandaşları Simzâr'ı kurtarmak için Serheng-i Şami'yle savaştıklarında oğlu Cehangir yardıma gelirler. Cehangir oğlunun kol bağından onu tanır. Simizar ve diğer tutuklular saraydan kaçarlar ve yollarını kaybedip tılsıma düşerler. Şikari bu haberi duyduğunda savaşı yarıda bırakıp tılsım olmuş yerden onları kurtarmaya gider. Burası Serefraz Şah'ın kızı Reyhane Peri'yi Devler'den korunması için tılsım olmuş bir yerdir. Yedi tılsımı çözüp Reyhane Peri'ye yetiştiğinde Reyhane Peri ona âşık olur ve onunla evlenir. Ancak babası Serefraz Şah onların beraber yaşamalarına izin vermez. Olağanüstü güçler Şikari'nin önüne çıksa da Hızır Peygamber'in yardımıyla onları yener.

Şikari Gülistân-ı Erem'i kâfirlerin elinden kurtarır. Halkını Müslümanlaştırdı ve oğlanlarına toy eyledi. Demdeme Cadu onu sihir gücüyle Tılsım-ı Minâ'ya atar. Şikari'nin oğlanları ve yandaşları onu kurtarmak için tılsımları aşıp büyük tehlikelerle karşılaşır. Şikari'yi kurtarıp kötü güçleri öldürürler ve mutlu hayata başlarlar.

ŞİKARİ DESTANI'NİN ÖNEMİ:

Şikâri Destanı motif yapısı bakımından en zengin destanlarımızdan biridir . Dede Korkut kitabında görülen tüm motiflerin yanı sıra Azerbaycan efsanelerinde karşılaştığımız motifler de bu destanda görmemiz mümkündür . Şikâri Destanı'nda tespit ettiğimiz başlıca motifler şunlardır:

²¹ . Oyatmak: Uyandırmak

Ad koyma motifi , ava çıkma , Hızır motifi , çoban motifi , kırk yiğit motifi , kahraman kadın yardımcı motifi , dağ, su, ateş, ağaç kültü motifleri, ata kültü, mağara motifi, geyik motifi, ok ve yay motifi, sihir motifi, yardımcı ve yol gösteren kurt motifi, aslan motifi, kız alma motifi, uyku motifi, mezar başında saz çalma motifi , kuyuda bırakılma motifi, âşık kılığında saraya dönme motifi, düşman ülkesinin sarayına girme motifi, Müslümanlaştırma motifi, kiliseleri camiye çevirme motifi, kâfir kızının kahramana yardım etme motifi , olağanüstü varlıklar motifi, kadın alp motifi , devler ile perilerin mücadelesi , kahramanın savaştan önce namaz kılma ve dua ederek yardım isteme motifi (dua motifi), rüya motifi, yardımcı ihtiyar motifi , tılsım ve tılsımı yok etme motifi, yardımcı yol gösteren ve kahramanın arkadaşı olan at motifi, taşa dönme motifi, don değiştirme motifi, (İnsandan hayvana, hayvandan insana dönme ve yaşlı kadın şekline dönme) , üç, yedi, dokuz, kırk sayı motifleri .Şikâri Destanı dört nesil aşığın sinelerinden bugüne süre gelmiştir. Bu destan son zamanlarda bilim dünyasına tanıtılan önemli destanlarımızdan olduğu için daha çok inceleme ve araştırmayı gerektirmektedir. Türk dünyasının en uzun manzum ve mensur destanı niteliği taşıyan bu destan Anadolu sahasında karşılaştığımız Battal-name ve Danişment-name ile konu bakımından benzerliği üzerinde durulması gereken konudur. Aynı dönem ürünü olan destanın genel konusu Türkleştirmek ve Müslümanlaştırmak olmuştur. Destanın başlangıcı âşık tarafından bu şekilde anlatılmaktadır:“Rum diyarında Dârâ vilayetinde Şah Dara adlı bir padişahın Erçe ve Şikâri adında iki oğlu vardı...” Bu başlangıç bize birçok ipucu vermektedir. Âşık destanlarının kökeni İran Azerbaycan’ı sahası olduğu tespitinden yola çıkarak Şikâri Destanı’nın Battal-name ve Danişment-name’nin kaynağı yoksa iki sahada paralel giden ürünler olduğu daha sonraki araştırmalarla ortaya çıkacaktır.

İran Türkleri destancılık geleneneğinde Şikâri Destanı’nın önemi Kırgız Türklerinin Manas Destanı ile mukayese edilebilir. Her iki detan İslamiyetin yayıldığı devirlerde ortaya çıkan sözlü kültür ürünleri olup milli-İslami ülküyü yaymak ve koruma gayesinde bir tema taşımaktalar. Bu destan aynı zamanda Dede Korkut Oğuznamesi devamı niteliğinde olup Anadolu sahasında Battal Gazi ve Danişment Gazi temalarını işlemektedir.

Bu yönleriyle Şikâri Destanı İran Türkleri ve Türk dünyasında farklı bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

Sözlü Kaynaklar:

Âşık Yedullah Eyvazpur, (Şikâri Destanı’nı derlediğimiz âşık) yaş 81, Tebriz/İlâhçı’da (03.15.1995), (11.02.1999), (11.05.2007) ve diğer görüşmelerimizde kayda alınmıştır.

Âşık Hesên İskenderi, yaş 67, Tebriz. (19.04.1997) ve (10.04.1997) ve diğer görüşmelerimizde Kö

Âşık Hesên Gaffari, (vefat etmiştir), (08.04.1997), (09.04.1997) ve (10.04.1997) yıllarında görüşmelerimizde derlediğimiz Tufarganlı Abbas ile Gülgez Destanı.

Dr. Hüseyin Feyzullahi Vehid, yaş: 60, Tebriz’de (11.05.1015) ve diğer görüşmelerimizde düşüncelerinden yararlanmıştı.

Prof. Dr. Meherrem Kasımlı, yaş: 57, (11.25.2007) ve (1.5.2013) tarihli görüşmelerimizde kayda alınmıştır.

Gözel Banu Abbasi, yaş: 90, Tebriz’de (11.07.1995) ve diğer görüşmelerimizde kayda alınmıştır.

Yazılı Kaynaklar:

AKPINAR, Y. (1997), “Türkçülük ve Azerbaycançılık Kavramları Hakkında Bazı Düşünceler” *Kardaş Edebiyat*. 39. sy. 34-39. s. Erzurum.

ALPTEKİN, A. (1999), Azerbaycan ve Türkiye’de tanınan ortak âşıklar, *Türk dünyası dil ve edebiyat dergisi*. 7. sy. 33-42. s. Ankara.

ARAN, M. Sanan (1963), “Azerbaycan” *Türk Kültürü Dergisi*, 8. sy. 55-59. s. TKAE. Ankara.

ATSIZ, H. Nihal (1969), “Makaleler I. İran Türkleri”, İrfan Yayınları, İstanbul.

- BAŞGÖZ, İ. (1970), “İran Azerbaycan’ında Hikâye Anlatma Geleneği” Journal Of America Folklor. 330. sy. 391-405 s.
- CAFEROĞLU, A. - AKPINAR, Y. (1976), Türk Dünyası El Kitabı IV, Azerbaycan Türkleri Edebiyatı. Ankara.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2006), Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü, Akçağ Ankara.
- DOERFER, G. (1996), “İran’daki Türk Dili ve Lehçeleri ile Bunların Hayatta Kalma Şansı, III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, s. 303-310, TDK yayınları, Ankara.
- EFENDİYEV, P. (1981), Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyatı, Maarif Neşriyatı. Bakı.
- GÜNAY, U. (1992), Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KOBOTARIAN, N. (2007), Âşık Yedullah ve Şikâri Destanı, “II وارلیق آذربایجان عاشیق ادبیاتی”, *Varlık*, Tahran. 146. sy. 41-49. s. Kültürel Türkçe-Farsça Süreli Yayın
- KOBOTARIAN, N. (2013a), *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Adana: Karahan.
- KOBOTARIAN, N. (2013b), *İran Azerbaycanı Âşık Destanları I, Şikâri Destanı*, Ankara: TDK yayınları.
- KOBOTARIAN, N. (2015), *Tebriz Âşıklık Geleneğinde Destan Söyleme*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ocak 2015, 910 sayfa.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1981), Edebiyat araştırmaları *I,II*, Akçağ, Ankara.
- REİCHL, K. (2002), Türk boylarının destanları, Çeviren Metin Ekici, TDK yayınları, Ankara.